

01.01 Η Αναγέννηση και η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση

A. Η Αναγέννηση

Τι είναι η Αναγέννηση ;

Αναγέννηση είναι ένα πολιτιστικό κίνημα (Γράμματα, Τέχνες) που εμφανίστηκε **στις πόλεις της Βόρειας Ιταλίας τον 14ο αιώνα** και από εκεί εξαπλώθηκε σ' όλη την Ευρώπη.

Τι προκάλεσε την Αναγέννηση ;

- Μετά τον «Μαύρο Θάνατο» (1348 – 1350) από τον οποίο χάθηκε το 1/3 του πληθυσμού της Ευρώπης, η ζωή άρχισε να ξαναβρίσκει του ρυθμούς της. Εμφανίστηκαν νέες δουλειές και οι μισθοί εργατών και τεχνιτών αυξήθηκαν.
- Τα έργα του Δάντη (1265 – 1321) και του Πετράρχη (1304 – 1374), καθώς και οι πίνακες του Τζιόττο αποτελούν τη βάση της Αναγέννησης στην Ιταλική χερσόνησο.
- Η συσσώρευση πλούτου, που προερχόταν κυρίως από το εμπόριο και λιγότερο από τις Σταυροφορίες που προηγήθηκαν, επέτρεψε σε πολλούς ανθρώπους να ασχοληθούν με την πνευματική καλλιέργεια και τη μελέτη.
- Οι πλούσιοι δε δίσταζαν να χρηματοδοτούν τα έργα καλλιτεχνών και ανέπτυξαν έναν ανταγωνισμό μεταξύ τους.
- Βυζαντινοί λόγιοι (Μάξιμος Πλανούδης, μοναχός Βαρλαάμ Καλαβρός, Δημήτριος Κυδώνης, Μανουήλ Χρυσολωράς κ.ά.) από τον 14ο αιώνα και ιδιαίτερα μετά το 1453 (Γεώργιος Τραπεζούντιος, Γεώργιος Πλήθων Γεμιστός, Βησσαρίων κ.ά.) έρχονται στις ιταλικές πόλεις συμβάλλοντας στη

μελέτη της αρχαιοελληνικής γλώσσας και αρχαιοελληνικών λογοτεχνικών (π.χ. έπη του Ομήρου), ιστορικών (π.χ. Θουκυδίδης), ρητορικών (π.χ. Δημοσθένης) και θεολογικών κειμένων.

Τι ήταν ο Ουμανισμός ;

Μέχρι την εποχή της Αναγέννησης οι Δυτικοευρωπαίοι γνώριζαν μόνο τα επιστημονικά και φιλοσοφικά κείμενα των αρχαίων Λατίνων και Ελλήνων συγγραφέων. Την περίοδο αυτή θα γνωρίσουν τα έργα της αρχαιοελληνικής και ρωμαϊκής λογοτεχνίας, αλλά και τα ρητορικά και ιστορικά κείμενα.

Από τη μελέτη τους θα δημιουργηθεί **το κίνημα του Ουμανισμού**. Η λέξη **Ουμανισμός** προέρχεται από τη λατινική λέξη homo (=άνθρωπος). **Οι ουμανιστές πίστευαν στην ανάγκη μόρφωσης και καλλιέργειας του ανθρώπου, ώστε να μπορέσει να σταθεί στη ζωή ως πραγματικός άνθρωπος (άνθρωπος που σκέφτεται, διαμορφώνει άποψη και ζητάει αποδείξεις για ό,τι βλέπει γύρω του) και να γίνει καλύτερος.**

Αντίθετα, τον Μεσαίωνα οι άνθρωποι πίστευαν ότι μπορούν να αλλάξουν μόνο με την προσευχή.

Τι ήταν ο Homo Universalis ;

Homo Universalis είναι ο χαρακτηρισμός στα λατινικά του ιδανικού ανθρώπου της Αναγέννησης (15ος-16ος αιώνας) και σημαίνει «καθολικός, συνολικός άνθρωπος». Ο άνθρωπος, δηλαδή, που θα είχε ερευνητικό και κριτικό πνεύμα, φιλοπεριέργεια, και κυρίως μία τάση για ενασχόληση με κάθε αντικείμενο της τέχνης και της επιστήμης.

Ο πιο χαρακτηριστικός και ίσως ο μόνος πραγματικός Homo Universalis είναι ο διάσημος Λεονάρντο ντα Βίντσι, που όπως μαρτυρούν οι πηγές, ασχολούνταν — εκτός από τη ζωγραφική, τη γλυπτική και γενικώς την τέχνη — με τη μηχανική, την ανατομία, την αρχιτεκτονική, ήταν φυσιοδίφης, αρχαιοδίφης και ιστοριοδίφης, συγγραφέας, χημικός και κατείχε πολλές άλλες ιδιότητες. Άλλες τέτοιες

χαρακτηριστικές πολυσχιδείς προσωπικότητες ήταν ο Αβικέννας, ο Ισαάκ Νεύτων, ο Γαλιλαίος Γαλιλέι, η Χίλντεγκαρντ του Μπίνγκεν, κ.ά. Με το ίδιο σκεπτικό ο όρος μπορεί να αποδοθεί και σε πολυμαθείς της αρχαιότητας όπως ο Αριστοτέλης και ο Ερατοσθένης.

Πότε και από ποιον ανακαλύφθηκε η τυπογραφία ;

Σημαντική ώθηση στη διάδοση των νέων ιδεών έδωσε η ανακάλυψη της τυπογραφίας από τον **Ιωάννη Γουτεμβέργιο** το 1490. Ως τότε τα κείμενα των αρχαίων αλλά και των νεότερων συγγραφέων ήταν **χειρόγραφα και αντιγράφονταν από τους μοναχούς στα μοναστήρια**. Τα κείμενα συνοδεύονταν κι από μικρές ζωγραφιές (**Μικρογραφίες**) που τα έκαναν πολύ όμορφα αλλά **πανάκριβα για τους απλούς ανθρώπους**. Με την εφεύρεση της τυπογραφίας η γνώση έγινε προσιτή σ' όλους. **Το πρώτο βιβλίο που τύπωσε ο Γουτεμβέργιος ήταν η Αγία Γραφή**.

Ποιοι τομείς του ανθρώπινου πνεύματος αναπτύχθηκαν την εποχή της Αναγέννησης;

- Ζωγραφική: **Σάντρο Μποτιτσέλι, Λεονάρντο Ντα Βίντσι, Μιχαήλ Άγγελος, Ελ Γκρέκο.**
- Γλυπτική : **Μιχαήλ Άγγελος, Γκιμπέρτι, Ντονατέλο.**
- Αρχιτεκτονική : **Μπρουνελέσκι, Μπραμάντε, Μιχαήλ Άγγελος.**
- Γράμματα : **Δάντης, Πετράρχης, Έρασμος, Σαίξπηρ, Θερβάντες.**
- Επιστήμες : Αναπτύχθηκε η "επιστημονική μέθοδος" για τις ανακαλύψεις και τις εφευρέσεις, δηλαδή η παρατήρηση των φαινομένων και το πείραμα.
- Αστρονομία : **Γαλιλαίος, Κοπέρνικος.**
- Ακόμη, αναπτύχθηκε εκείνη την εποχή η Ανατομία (**Αντρέα Βεζάλιους**) και η Ιατρική (**Παράκελσος**).

Ποιες αστρονομικές θεωρίες διατυπώθηκαν κατά την Αναγέννηση ;

Την περίοδο της Αναγέννησης πίστευαν ότι η Γη βρίσκεται ακίνητη στο κέντρο και γύρω της κινούνται ο Ήλιος και οι πλανήτες. Ο **Νικόλαος Κοπέρνικος**, Πολωνός αστρονόμος, ήταν ο πρώτος διατύπωσε τη **θεωρία του ηλιοκεντρικού συστήματος**. Είπε δηλαδή, ότι ο Ήλιος βρίσκεται στο κέντρο και οι πλανήτες κινούνται γύρω του.

Λίγα χρόνια αργότερα ο Ιταλός **Γαλιλαίος** επιβεβαίωσε τις απόψεις του Κοπέρνικου και έθεσε τις βάσεις της Φυσικής.

B. Η Θρησκευτική Μεταρρύθμιση

Ποιες ήταν οι αιτίες για τη Θρησκευτική Μεταρρύθμιση ;

Οι ιδέες της Αναγέννησης δεν μπορούσαν να μην επηρεάσουν τις σχέσεις των ανθρώπων με την Καθολική Εκκλησία και τον Πάπα. Η χριστιανική πίστη ήταν πολύ μακριά από την πίστη των πρώτων χριστιανών, ενώ δεν ήταν λίγες οι φορές που τόσο **ο Πάπας όσο και οι κληρικοί προκαλούσαν με τη συμπεριφορά τους** και **έρχονταν αντιμέτωποι με την οργή ηγεμόνων αλλά και των απλών ανθρώπων**. Υπήρχε ανάγκη για αλλαγές στη Δυτική Εκκλησία. Αυτές οι αλλαγές ονομάστηκαν **Θρησκευτική Μεταρρύθμιση**.

Πώς εξελίχθηκε η σύγκρουση του Λούθηρου με τον Πάπα ;

- Το 1517 ο μοναχός **Μαρτίνος Λούθηρος** διατύπωσε τις 95 "θέσεις" του κατά της Καθολικής Εκκλησίας και του Πάπα παίρνοντας ως αφορμή την έκδοση συγχωροχαρτιών, τα οποία στην ουσία πωλούνταν, για να συγχωρεθούν οι αμαρτίες των ανθρώπων και τα χρήματα πήγαιναν στα ταμεία της Εκκλησίας και των επισκόπων.
- Ο Πάπας **Λέων Ι΄** δέχθηκε κάποιες από τις θέσεις του Λούθηρου, του ζήτησε όμως να αποκηρύξει τις υπόλοιπες. Ο Λούθηρος αρνήθηκε και η Καθολική Εκκλησία κήρυξε τον ίδιο αλλά και αυτούς που τον ακολουθούσαν αιρετικούς. Οι Γερμανοί ευγενείς στήριξαν το Λούθηρο, καθώς και οι ίδιοι

ήταν δυσαρεστημένοι με τον Πάπα για τον τρόπο που παρενέβαινε στις υποθέσεις τους.

- **Η Μεταρρύθμιση επεκτάθηκε σ' ολόκληρη τη Γερμανία και τις βόρειες χώρες**, ονομάστηκε **Προτεσταντισμός** (protest = διαμαρτύρομαι, αντιστέκομαι) και οι πιστοί της **Προτεστάντες** (=Διαμαρτυρόμενοι).
- Παρόμοιες εξελίξεις σημειώθηκαν στην **Αγγλία** αλλά και στην **Ελβετία**, με πρωτεργάτη τον **Ιωάννη Καλβίνο**.
- Η Καθολική Εκκλησία προσπάθησε να αντιδράσει με την **Αντιμεταρρύθμιση**. Πήρε βίαια μέτρα κατά των Προτεσταντών, όπως η **Ιερά Εξέταση** και ο **κατάλογος των απαγορευμένων βιβλίων**, των βιβλίων δηλαδή που κρίνονταν επικίνδυνα για την καθολική πίστη.

Ποια ήταν τα αποτελέσματα της Θρησκευτικής Μεταρρύθμισης ;

Τα αποτελέσματα της Θρησκευτικής Μεταρρύθμισης ήταν :

- **Ο Τριακονταετής Πόλεμος (1618 - 1648)** μεταξύ Καθολικών και Προτεσταντών.
- **Η διάσπαση** της Καθολικής Εκκλησίας.
- Η ενίσχυση της άποψης ότι **ο άνθρωπος με τη λογική του μπορεί να αποφασίζει ο ίδιος και όχι άλλοι γι' αυτόν**.
- Εμφανίστηκε (αρχικά στην Αγγλία) η **αρχή της αντιπροσωπευτικής εξουσίας** (η εξουσία ασκείται από αντιπροσώπους, οι οποίοι εκλέγονται από το λαό).

Σχεδιάγραμμα του μαθήματος

Παράρτημα

Οι πηγές αφηγούνται

1. Ο Δον Κιχώτης ξεκινά το ταξίδι του

«Όταν τελείωσε αυτές του τις προετοιμασίες (ο Δον Κιχώτης) δεν ήθελε πια να χάνει καιρό, κι αποφάσισε να βάλει μπροστά τα σχέδιά του. Γιατί συλλογιότανε πόσο μεγάλη ζημιά έπρεπε να είναι για τον κόσμο κάθε αργοπορία του: τόσες ήταν οι δυστυχίες που λογάριαζε ν' ανακουφίσει, τόσα άδικα να διορθώσει, τόσες πλάνες να σκορπίσει και καταχρήσεις να τιμωρήσει και χρέη να ξεπληρώσει. Κι έτσι, δίχως ν' ανακοινώσει σε κανέναν τους σκοπούς του και δίχως κανέναν να τον δει, ένα πρωί, πριν να ξημερώσει μια από τις πιο καυτερές ημέρες του Ιουλίου, αρματώθηκε με όλα του τα όπλα, ανέβηκε στο Ροσινάντε (το άλογό του), έβαλε στο κεφάλι του το κράνος του, πέρασε στο μπράτσο του την ασπίδα, άρπαξε το κοντάρι του και από την πισινή πόρτα της αυλής βγήκε στον κάμπο, γεμάτος χαρά που έβλεπε με πόση ευκολία άρχιζε να εφαρμόζει το ευγενικό του σχέδιο».

Μιχαήλ Θερβάντες, Ο Δον Κιχώτης, μετάφραση και πρόλογος Κ. Ακαριαίου, Αθήνα 1954, σ. 40.

2. Ο Μαρίνος Λούθηρος αμφισβητεί το αλάθητο του Πάπα

«Εάν δε με πείσουν, με επιχειρήματα από την Αγία Γραφή ή με αδιάσειστη λογική, δεν μπορώ να αναιρέσω τις θέσεις μου, γιατί δεν πιστεύω στο αλάθητο του πάπα, ούτε στο αλάθητο των συνόδων, γιατί όλοι γνωρίζουν ότι πολλές φορές και οι πάπες και οι σύνοδοι έχουν σφάλει και έχουν πέσει σε αντιφάσεις. Εγώ έχω πειστεί από τα βιβλικά επιχειρήματα που έχω ήδη αναφέρει, και είμαι απόλυτα ενωμένος με το λόγο του Θεού. Δεν μπορώ και δε θέλω να ανακαλέσω τίποτα, γιατί δεν είναι ορθό, και αντίθετα είναι επικίνδυνο να πράττει κανείς αντίθετα με τη φωνή της συνείδησής του. Ο Θεός ας με βοηθήσει».

Απόσπασμα από την απολογία του Μαρτίνου Λούθηρου ενώπιον της Γερμανικής Βουλής (1521).

Ματιά στο παρελθόν

Η εφεύρεση της Τυπογραφίας

Ο Ιωάννης Γουτεμβέργιος (1398-1468) θεωρείται ο εφευρέτης της τυπογραφίας. Η έκδοση της Βίβλου με τη νέα τεχνική, την πενταετία 1450-1455, δικαιολογημένα χαρακτηρίστηκε ως μια μεγάλη στιγμή στη νεότερη ευρωπαϊκή ιστορία, αφού έδωσε ώθηση στη διάδοση του βιβλίου.

Ερωτήματα

- Ποιοι καλλιτεχνικοί και επιστημονικοί τομείς αναπτύχθηκαν κυρίως την περίοδο της Αναγέννησης;
- Με βάση την Πηγή 2, τι επικαλείται ο Μαρτίνος Λούθηρος για να στηρίξει την απόφασή του να αμφισβητήσει το αλάθητο του Πάπα

Γλωσσάρι

Μεσαίωνα: Έτσι ονομάζεται, η χρονική περίοδος από τη διάλυση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας έως την Αναγέννηση (5^{ος} - μέσα 15^{ου} αιώνα). Η περίοδος αυτή συμπίπτει σχεδόν με τα χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας.

Τυπογραφία: Η εκτύπωση Βιβλίων με τη χρήση κινητών στοιχείων από μέταλλο. Η χρησιμοποίηση τυπογραφικών στοιχείων ξεκίνησε το 1041 από την Κίνα. Τελειοποιήθηκε από τον Γερμανό Ιωάννη Γουτεμβέργιο.

Αστρονομικές θεωρίες: Έτσι αποκαλούνται οι θεωρίες που περιγράφουν την κίνηση των πλανητών. Ιδιαίτερα γνωστή είναι η ηλιοκεντρική θεωρία του Κοπέρνικου, που δημοσιεύθηκε το 1543. Σύμφωνα με αυτήν, η Γη και οι άλλοι πλανήτες κινούνται γύρω από τον ήλιο σε ομόκεντρους κύκλους. Έως τότε οι άνθρωποι πίστευαν πως η γη είναι ακίνητη και αποτελεί το κέντρο του σύμπαντος.

Αντιπροσωπευτική εξουσία: Η εξουσία που ασκείται μέσω αντιπροσώπων, οι οποίοι εκλέγονται από το λαό.